

Orosz László

Emlékezés Nagy Miklósr

Tudtam, hogy gyógyíthatatlan beteg, április 13-án bekövetkezett halálának a híre mégis úgy ért, mint a villámcsapás. Csaknem hat évtizednyi barátság fűzött hozzá. 1943 szeptemberében ismertem meg az Eötvös Collegiumban. Vele egy „családba”, egy szobába kerültem, magyar – latin szakosok voltunk mind a ketten. Ő akkor kezdte a második évet. Jólesően hiányzott belőle a felsőbb évesek fennhéjázóan gunyoros viselkedése a „gólyával” szemben. Kezdetből szeretettel teljes érdeklődést tanúsított irántam, talán azért is, mert számára addig jobbra ismeretlen országrészből jöttem. Ő dunántúli, szombathelyi volt, én tiszántúli, szüleim révén beregi. Sokoldalú érdeklődését később is tapasztaltam. Nem sajnálta soha az időt, a fáradságot ismerkedésre, utazásra, olvasásra, nyelvtanulásra, színházra, hangversenyre, múzeumok, tárlatok látogatására. Kíváncsi volt a világra.

Irodalom iránti vonzódásunk közös volt, noha eltérő gyökerű. Keresztury Dezső egyik collegiumi óráján magunk választotta műről beszélhettünk: Miklós Babits-regényét ismertetett, én Németh László-drámát. Búcsúzásunkkor Babits-kötettel ajándékozott meg, hogy „némi dunántúltság” mindig legyen nálam kéznél, én Németh László könyvével viszonztam az ajándékát. Miután Kecskemétre kerültem, ő Budapesten maradt, sűrű levélváltás és gyakori találkozások révén nem lazult, inkább szorosabbá vált a barátságunk. Amikor 1957-ben letartóztattak, befolyásos vagy annak vélt ismerőseit igyekezett mozgósítani érdekemben. Mikor kiszabadultam, állásom, jövedelmem nem volt, munkát szerzett számomra: megbízást, szerződést a szerkesztésében akkor indult Jókai-sorozatban regények kritikai kiadásának készítésére.

Hatalmas munkára vállalkozott Jókai összes művei kritikai kiadásának szerkesztésével. Emlékszem, hogy a Collegiumban még a Jókai-regények kritikai fogadtatása érdekelte, arról írta a szakdolgozatát. Később kedvelte meg a műveit. „Mi tagadás, meghódított – írta Jókairól –, kezdetben nyelvvel, azután komikumának frissességével, sokoldalúságával, csodás termékenységével.” Azt hiszem, közös tulajdonság volt Jókaiiban meg benne az, amiről már írtam: a széles körű érdeklődés, a kíváncsiság a világra. Három róla írt könyvében és számos tanulmányában hívta fel a figyelmet arra, hogy Jókai művei irodalmunkban leggazdagabban mutatják be múltunkat, főként az író számára részben félmúltnak, részben jelennek számító 19. századot. Meggyőzően bizonyította, hogy regényeit nemcsak a romantika megszépítő ragyogása jellemzi, hanem a nemzet fejlődése akadályozóinak és haszonlesőinek szigorú elítélése is. Egyetemi oktatóként évtizedeken át foglalkozott poétikával, irodalomelmélettel, s a külföldi szakirodalommal lépést tartva elemezte Jókai regényírói módszereit, regénytípusait. Említhetem itt 1999-ben megjelent Jókai-könyvének azt a részletét, amelyben Northrop Frye *Anatomy of Criticism* című könyvének a romance-ról szóló fejtegetését hívta tanúul arra, hogy Jókai a maga korában nem volt sem idejétmúlt, sem provinciális. *Dialógus Jókairól* című írásában, a kifogásokat hangoztató tanítvány meg az író mellett érvelő mester elképzelt párbeszédében úgy védi meg Jókait a finnyás és mereven ítélkező irodalomtudósok vádjaitól, hogy a hibáit sem titkolja. Teszi ezt a széles olvasóközönség számára is érthetően. A világos, közérthető fogalmazás – egyre ritkuló erény irodalomtudományunkban – rokonszerves értéke Nagy Miklós írásainak.

„Gyulaiék Jókai hibáit felnagyítva, kiválóságairól jórészt megfélemezve valóságos anti-Jókait faragtak Keményből, s a két alkotó közötti választás kényszerítő tudata túlélte őket, túl a 19. századot is” – írta *Kemény Zsigmond* című könyvében. Szakított ezzel a „kényszerítő tudattal”: Jókai iránti elkötelezettsége nem akadályozta Kemény regényírói nagyságának fel- és elismerésében, az sem, hogy a marxista irodalomtörténet művelői igyekeztek Keményt kirekeszteni élvonalbeli íróink közül. Azt vallotta: „az Őzveggy és leányának *A rajongókkal* együtt ott a helye irodalmunk remekei sorában”.

Érdeklődésének középpontjában Jókai állt, két tanulmánykötetét (*Virrasztók, Klió és más múzsák*) meg az írásait számba vevő, 1995-ben Debrecenben megjelent bibliográfiát lapozva azonban meggyőződhetünk róla, hogy munkássága jóval tágabb körű volt: kiterjedt főként a 19. század második felének irodalmára, de foglalkoztatta Katona, írt 20. századi művekről és irodalomtörténészekről is, jól ismerte, magyar törekvésekkel gyakran párhuzamba állította a külföldi irodalmakat is.

Már viaskodott a betegséggel, amikor 2000 áprilisában, a kecskeméti Jókai-konferencián előadást tartott a századutó és a századelő Jókaijáról. Akik ott voltak, máig emlegetik, milyen kitűnőt. Végighallgatta a délután sorra került előadásokat is: kíváncsi volt a helyi kutatóktól feltárt részletekre meg arra, milyen kép él Jókairól a pályadíjnyertes dolgozatokat író diákokban.

Nem ok nélkül vetették fel többen, hogy a címeket, rangokat, kitüntetések osztozó hatalmasságok nem becsülték meg Nagy Miklóst érdeme szerint. Az lehetett ennek az oka, hogy megalkuvásra nem képes tudományos meggyőződése miatt kapcsolatait sohasem érdekei szerint alakította.

Rokonszerves egyénisége révén azonban megszerették mindenütt, ahol csak megfordult: a budapesti meg a debreceni egyetemen, az Irodalomtörténeti Társaságban, Jókai-emlékhelyeken: Komáromban, Pápán, Kecskeméten, a Felvidéken és Erdélyben, az egész Kárpát-medencében és azon túl is. Barátok, tanítványok gyászolják és őrzik az emlékét. Remélhetjük, hogy szeretettel, megbecsüléssel fognak rá emlékezni Jókai olvasóinak újabb meg újabb nemzedékei is.